

Türkiye’de Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti

Growth Elasticity of Poverty In Turkey

Erol SOLMAZ

Yrd. Doç. Dr., Ula Ali Koçman MYO, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, (serol@mu.edu.tr)

ÖZ

Anahtar Kelimeler:

Yoksulluk, Yoksulluğun Azaltılması, Ekonomik Büyüme, Yoksul Yanlısı Büyüme, Elastikiyet, Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti.

Türkiye’de yoksulluğun büyüme elastikiyetini farklı yoksulluk sınırı yöntemleri ve yoksulların sosyo-ekonomik tanımlamalarına göre araştıran bu çalışmada büyümenin harcama esaslı görece yoksulluk dışındaki diğer yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksulluğu azalttığı, elastikiyet değerlerinin ise yoksulluk sınırı yöntemlerine göre oldukça farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. 2002-2012 döneminde kişi başına GSYH’deki %1’lik bir artış karşısında yoksulluk oranındaki %2,97’lik azalmayla günlük tüketim harcaması 2,15 doların altında olan yoksullar, en yüksek elastikiyet değerine sahip yoksul grubu olarak tahmin edilmiştir. Bununla birlikte incelenen dönemde büyümenin özellikle kırsal kesimde yoksul yanlısı olarak gerçekleşmediği, kırsal bölgelerin büyümenin olumlu etkilerinden yeterince yararlanmadığı görülmektedir.

ABSTRACT

Keywords: *Poverty, Poverty Reduction, Economic Growth, Poor Groth, Elasticity, Growth Elasticity of Poverty.*

This study is a research of the growth elasticity of poverty in Turkey in accordance with different poverty lines and socio-economic definitions of the poor people. It is concluded in this study that growth reduces poverty according to the poverty lines other than expenditure based relative poverty level and that elasticity values varied significantly compared to the poverty lines. The poor people with a daily consumption expenditure of less than 2,15 USD are defined as the poor group with the highest elasticity value after the decrease of %2,97 in the poverty ratio against a %1 increase in GDP per capita in the period of 2002-2012. On the other hand, it is found that growth during the concerned period didn’t take place in favour of the poor people especially in the countryside and that the rural areas did not sufficiently benefit from the positive effects of growth.

1.GİRİŞ

Son yıllarda sosyal bilimcilerin araştırma gündemlerinin üst sıralarında yer almaya başlayan yoksulluk konusu, gerçekte tarih boyunca var olan ve çözüm aranan bir sorundur. Bu sorun her çağda toplumların gündeminde yer almış olmasına rağmen, sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan sanayi kapitalizmi döneminde özel bir önem kazanmıştır. Çünkü sanayi devrimi sonrası bir yandan burjuva sınıfının karları aşırı derecede yükselirken çalışanların ücretlerinin yükselmemesi ve hatta düşmesi, yoksulluk ve gelir eşitsizliği sorununun açık bir şekilde ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır.

Yoksulluğun yalnızca ekonomik bir sorun olmaması, sosyal ve ahlaki boyutları da olan karmaşık bir sorun olarak ortaya çıkması, zaman içinde yoksulluğu azaltmak için girişilen çabaların da değişik biçimler almasına neden olmuştur. Özellikle 20. yüzyıl içerisindeki değişik dönemlerde benimsenen yoksullukla mücadele stratejilerine bakıldığında, esas olarak iki temel politika grubunun uygulandığını söylemek mümkündür.

II. Dünya Savaşı’nın ardından uygulanan ve 1970’lerin sonuna kadar benimsenen, daha çok sosyal güvenlik mekanizmalarına dayanan ilk grup politikalar, genel olarak “*Refah Devleti*” adıyla bilinen ve yoksullukla doğrudan mücadele amacı güden politikalarlardır. Esas olarak tam istihdamın sağlanması ve kapsamlı bir sosyal güvenlik ağının kurulması biçiminde özetlenebilecek olan bu politikaların, özellikle gelişmekte olan ülkelerde genel olarak yoksulluğun ortadan kaldırılmasında önemli başarılar sağladığını söylemek mümkündür. Ancak kendi içinde sorunlu olması ve yoksullukla mücadele için ağırlık verilen sosyal güvenlik harcamalarının bütçe üzerindeki yükünü giderek artırması nedeniyle bu politikalar, 1980’lerden başlayarak terk edilmiştir.

1980’lerden itibaren geliştirilen ve 1990’lardan başlayarak giderek kendilerini daha fazla duyuran ikinci grup politikalar, doğrudan yoksulluğu azaltmak için tasarlanmamış olsalar da dolaylı olarak yoksulluğu azalttığı ileri sürülen, yoksulluğun önemli bir kaynağı olan işsizlik sorununu azaltacak ve ekonomik büyümeyi sağlayacak türden politikalarlardır. Kapsamlı yapısal dönüşüm programları biçiminde uygulanmaya başlanan bu strateji, büyüme ve kalkınma sürecine ağırlık vererek piyasaların daha etkin işleyişini gözeterek ve böylece artan gelirin yoksulluğu azaltacağını öngören politikaların benimsenmesine dayanmaktadır (DPT, 2007: 4).

Ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi konusunda farklı düşünceler olsa da, literatürde büyümenin yoksulluk oranlarının azaltılmasında etkili bir süreç olduğu yolunda yaygın bir görüş vardır. Yoksullukla sistem içi dolaylı mücadele yöntemi çerçevesinde ekonomik büyüme ya da kalkınma sonucu toplumdaki işsizlik, artan milli gelirle gerileyecektir. Bu durumda faktör gelirlerinin de artması sonucu yoksulluğun düzeyi azalmış olacaktır (Önder, 2004: 20). Hızlı büyümenin yalnızca hane halkının gelirinde bir artışa yol açmayacağı, aynı zamanda eğitim, sağlık ve çeşitli altyapı harcamaları ile dolaylı yollardan da yoksulluk düzeyinin azaltılmasına katkı sağlayacağı ifade edilebilir (Gündoğan, 2008: 49). Nitekim tarihsel olarak bakıldığında yoksulluk oranlarındaki en büyük düşüşlerin yaşandığı dönemlerin, aynı zamanda istikrarlı büyümenin gerçekleştiği dönemler olduğu görülmektedir. Örneğin 1981–2000 döneminde Çin'deki yoksulluk oranı % 50'lerden % 8'lere yıllık % 8,5'lik bir büyüme oranı sayesinde düşmüştür. Benzer şekilde 1993-2002 döneminde Vietnam'daki yoksulluk oranı yıllık % 6'lık bir büyüme sonucunda % 58'den % 29'a gerilemiştir (Perry vd., 2006: 57).

Dolaylı yoksullukla mücadele yaklaşımına yöneltilen temel eleştiri, büyümenin birçok noktada eşitsiz bir biçimde geliştiği, yararlarının yoksul kesimlere gerekli hız ve derecede ulaşamadığı noktasında yoğunlaşmaktadır. Büyümenin yararlarının yoksul kesimlere ulaşma yollarının beklendiği ölçüde açık olmadığı, büyüme sonucunda sağlanan sağlık, eğitim ve istihdam gibi olanakların merkezden uzak bölgelerde yaşayan bazı yoksul kesimlere ulaşmayıp, görece olarak daha yüksek gelirli kesimler üzerinde yoğunlaştığı durumlara sıkça rastlanmaktadır (Baulch, 1996: 5). Bu nedenle büyümenin yoksulluğu azaltmasında tek başına yeterli olmadığı düşüncesini benimseyen kalkınma iktisatçıları, “*yoksul yanlısı büyüme (pro-poor growth)*” olarak ifade edilen yeni bir kavram üzerinde durmaktadırlar.

Yoksul yanlısı büyüme, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization For Economic Cooperation and Development- OECD) ve Birleşmiş Milletler (United Nations-UN) gibi uluslararası kurumlar tarafından yoksullukta önemli azalmalara yol açan büyüme olarak tanımlanmıştır. Ancak burada yoksullukta önemli azalmanın ne olduğu, büyümenin yoksullara ne kadar faydası olursa yoksul yanlısı büyüme kabul edileceği konuları açık değildir. Son dönemde Ravallion ve Kakwani'nin bu konuda yapmış oldukları iki farklı tanım üzerinden çeşitli tartışmalar yapılmaktadır. Ravallion, yoksul yanlısı büyümeyi gayri safi yurtiçi hasılda (GSYH) yoksulluğu azaltıcı bir artış olarak tanımlamaktadır (Ravallion, 2004). Bu tanıma göre yoksulların gelirlerinde bir değişim olmadığı veya azalmadığı durumlar hariç ekonomik büyüme, her zaman yoksul yanlısı olarak kabul edilmektedir. Kakwani ise yoksul olan kesimin yoksul olmayan kesime göre oransal olarak daha fazla faydalandığı durumda gelir dağılımını iyileştiren büyümenin, yoksul yanlısı büyüme olduğunu ileri sürmektedir (Kakwani ve Pernia, 2000).

Ferreira ve Ravallion son yirmi yılda dünyada gözlenen hızlı ekonomik büyüme ve bunun sonucunda yoksul sayısındaki önemli azalmaya rağmen bu sürecin özellikle Çin ve Hindistan'daki gelişmeler nedeniyle başta Asya Kıtası olmak üzere ülkeler arasında büyük ölçüde istikrarsız olduğunu ifade etmektedirler (Ferreira ve Ravallion, 2008). Ravallion ise yüksek büyümenin yoksulluğun azaltılmasında önemli katkı sağladığını belirtmekle birlikte kısa dönemli büyümenin yoksulluğun azaltılması konusunda etkisinin çok az olduğuna, hatta negatif etkisinin bulunduğu yönünde öngören birçok örneğin varlığına işaret etmektedir (Ravallion, 2001).

Günümüzde başta Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program-UNDP) olmak üzere birçok uluslararası kuruluş, gelişmekte olan ülkelerdeki yoksul sayısını belirleyebilmek için büyük çaba sarf etmektedir (Adams, 2004: 1989). Birleşmiş Milletler tarafından 189 ülkenin hükümet başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen Milenyum (Binyıl) Zirvesinde 2015 yılına kadar günde bir dolardan az gelire yaşayan yoksul sayısının yarıya indirilmesi, birinci hedef olarak belirlenmiştir (UN, 2010: 6).

Bütün bu gelişmeler, gerek yoksul yanlısı büyümenin tanımına gerekse büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisinin ölçülmesine yönelik ilgiyi artırmıştır. Bu ölçümlerden biri olan *yoksulluğun büyüme elastikiyeti*, son yıllarda araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılır hale gelmiştir. Ekonomideki (kişi başına GSYH'daki veya tüketim harcamasındaki) % 1'lik bir büyümenin yoksulluk oranındaki yüzde değişimini veren yoksulluğun büyüme elastikiyeti, büyümenin yoksulluğun azaltılmasındaki etkisi olarak yorumlanmaktadır.

Türkiye'deki yoksulluğun büyüme elastikiyetini çeşitli yoksulluk sınırı yöntemlerine ve yoksulların sosyo-ekonomik sınıflandırmalarına göre tahmin etmeye çalışan bu çalışmada giriş bölümünden sonra ikinci bölümde ekonomik büyüme ve yoksulluk ilişkisine yönelik literatüre yer verilmiş, üçüncü bölümde araştırmanın metodolojisi açıklanmıştır. Yoksulluğun büyüme elastikiyetine yönelik bulguların yer aldığı dördüncü bölümden sonra son bölümde araştırmanın sonuçları yer almıştır.

2.EKONOMİK BÜYÜME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Ekonomi literatüründe az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki büyümenin yoksulluğu azaltmaktan çok artırma eğiliminde olduğu konusu sıklıkla tartışılmıştır. Örneğin Chenery vd., 1974 yılında yayınladıkları kitapta az gelişmiş ülkelerde son on yıldaki hızlı büyümenin bu ülkelerdeki nüfusun üçte birine hiç yararı olmadığını veya çok az fayda sağladığının açık olduğunu ifade etmişlerdir (Chenery vd., 1974: iii). Adelman ve Morris'e göre ise büyüme yoksulların gelirini görece olduğu kadar mutlak olarak da azaltmakta, bu durumda büyüme yoksullara yardım etmekten çok onların yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır (Adelman ve Morris, 1973: 189-193).

Büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiye yönelik bu eski tartışmalar büyük ölçüde Kuznets Hipotezi'nden etkilenmiştir. Kuznets, ünlü makalesinde ekonomik kalkınmanın ilk aşamalarında gelir eşitsizliğinin kalkınma ile birlikte artacağını,

ancak ekonomik gelişme devam ettikçe önce eşitsizliğinin artma eğiliminin duracağını, daha sonra da azalacağını ileri sürmüştür (Kuznets, 1955). Kuznets'in belirttiği bu ilişkiye daha sonraları "Kuznets Eğrisi", "Kuznets Hipotezi" veya "Ters U Eğrisi" adı verilmiştir (Deutsch ve Silber, 2004: 110).

Kuznets'in ABD, İngiltere ve Almanya'nın sınırlı veri seti ile ulaştığı bu hipotez, günümüze kadar birçok çalışmanın konusu olmuştur. Bu çalışmalardan bir kısmı Kuznets Hipotezi'ni doğrularken (Örn: Deutsch ve Silber, 2004; List ve Gallet, 1999; Kronkaew ve Kakwani, 2003; Chen, 2003; Clarke vd., 2003), artan sayıda çalışma ise ilişkinin öngörülen aksine ters yönde olduğu veya değişkenler arasında sistematik bir ilişki bulunmadığı (Örn: Tokatlıoğlu ve Atan, 2007; Kuştepel, 2006; Adams, 2002; Gallet ve Gallet, 2004; Adams ve Page, 2003; Cheng, 2006) sonucuna ulaşmıştır. Günümüzde gelir dağılımı eşitsizliğinin zaman içinde çok fazla değişmemesi nedeniyle ekonomik büyümenin eşitsizlik üzerinde çok etkili olmadığı düşüncesi hakimdir. Örneğin Deininger ve Squire'e göre 1985-1995 yılları arasında kişi başına düşen gelir % 26 oranında artmasına karşılık Gini Katsayısı bu periyotta sadece % 0,28 oranında değişmiştir (Deininger ve Squire, 1996: 587). Büyümenin stratejisi konusunda tartışmalar olmasına karşın hızlı büyüme, gerek uluslararası kuruluşlar gerekse bağımsız araştırmacılar tarafından yoksullukla mücadelenin en etkin yolu olarak ön plana çıkarılmaktadır. Güney Doğu Asya ülkelerinde mutlak yoksulluğun azaltılmasında hızlı büyümenin önemli bir etken olduğu, genel kabul gören bir görüştür (Şenses, 2003: 221).

Büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin iki ana unsuru vardır. Bunlardan birincisi, büyümenin yoksullukla yakından ilişkili olan eğitim ve sağlık gibi temel hizmetleri sunma kapasitesini ve istihdam olanaklarını artıracak beklentisi, ikincisi ise büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisidir (Pissrides, 1991: 225). Çünkü gelir dağılımının düzeldiği durumlarda görülen büyümenin, gelir dağılımının bozulduğu duruma göre yoksulluğu daha fazla azaltacağı beklentisi vardır. Bununla birlikte bazı çalışmalar gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi ve yoksulluğun azaltılması ile ekonomik büyüme arasında sistematik bir ilişki olmadığını, hızlı büyüyen bazı ülkelerin gelir dağılımının en bozuk ülkeler arasında yer aldığını göstermiştir (Drakakis-Smith, 1996: 688). Diğer bazı çalışmalar ise büyümenin yoksulluk ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin birbirinden farklı olduğunu ortaya koymuşlardır. Cardoso ve Helwege otuz beş ülkeyi kapsayan çalışmalarında büyümenin yoksulluğu genellikle azalttığı, gelir dağılımı ile ilişkisinin ise zayıf olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Cardoso ve Helwege, 1992: 27).

Uzun dönem büyümeden farklı olarak büyüme hızının kısa dönemde de özellikle ücret ve istihdam gibi işgücü piyasaları göstergeleri yoluyla başta gençler ve nitelsiz işçiler olmak üzere çeşitli kesimlerin yoksulluk oranları üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Krongkaew vd., Tayland'daki ekonomik büyüme, istihdam ve yoksulluk ilişkisi üzerine yapmış oldukları çalışmada yoksulluğu azaltmak için ekonomik büyümenin gerekli olduğunu, ancak yeterli olmadığını, büyümenin istihdam elastikiyetinin diğer bir önemli koşul olduğunu ortaya koymuşlardır. Yoksulluğun hanehalkı geliri ile ilgili olduğunu ifade eden Krongkaew vd., hanehalkı başına düşen gelirdeki % 1'lik bir artışın yoksulluğu % 1,87 oranında, büyümenin istihdam elastikiyetindeki % 1'lik bir artışın ise yoksulluğu % 0,14 oranında azaltacağı bulgusuna ulaşmışlardır (Krongkaew vd., 2006: 30).

Agrawal, Kazakistan'da yüksek büyüme oranına sahip illerde ekonomik büyümenin istihdam ve reel ücretleri artırarak yoksulluğun azaltılmasını önemli ölçüde etkilediğini ifade etmektedir (Agrawal, 2008). Puyana ise istihdam ve yoksulluğun azaltılmasında ekonomik büyümenin etkisini araştırdığı çalışmasında Meksika ve Şili'yi karşılaştırmış, Şili'de ekonomik büyümenin verimlilik ve ücret artışı kanalıyla yoksulluktaki azalmayı desteklediğini, Meksika'da da yoksulluğun azaldığını, ancak verimliliğin artırılmaması ve ücretlerdeki kötüleşme nedeniyle bu azalmanın büyümeyle doğrudan ilişkili olmayan yollarla gerçekleştiğini ortaya koymuştur (Puyana, 2011).

Fildişi sahili için yapılan bir çalışmada yoksulluğun büyüme esnekliğinin büyük olduğu ve esnekliğin yoksulluk sınırı düştükçe sınırın hemen altındaki nüfusun yoğunluğuna bağlı olarak arttığı sonucuna varılmıştır (Kakwani, 1993: 131). ABD'de 1964-1987 yılları arasındaki büyümenin yoksul kesimlere sağlanan transferlerle birlikte yoksulluğun azaltılmasında olumlu etkiler yarattığı, ancak bu etkilerin 1970'li ve 1980'li yıllarda azaldığı gözlenmiştir (Azam ve Redmon, 2003). Dollar ve Kraay, yetmiş beş ülkeyi kapsayan çalışmalarında yoksullar için büyümenin iyi olduğunu, ekonomik büyüme sonucunda herkesin gelirinin artması durumunda yoksulların da gelirinin artacağını ifade etmişlerdir (Dollar ve Kraay, 2002).

2.1. Literatür

Ekonomik büyüme, yoksulluğun azaltılmasında çok önemli bir süreç olmakla birlikte nasıl ve hangi büyüklükte bir büyümenin yoksullar için daha faydalı olduğu ve bunun nasıl ölçüleceği sorularının yanıtı, son yıllarda araştırmacılar tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan *yoksulluğun büyüme elastikiyeti* kavramı ile aranmaktadır. Yoksulluk oranındaki değişimin ekonomik büyümeye duyarlılığının bir ölçütü olan bu kavramın ilişkin 1990'lı yıllarda yapılan çalışmalarda yoksulluğun büyüme elastikiyeti, genellikle -2,0 ve -3,0 olarak tahmin edilmiştir (Adams, 2002; Bruno vd., 1996; Ravallion ve Chen, 1997). Buna göre ekonomide % 10'luk bir büyüme, yoksulluğu % 20 ile % 30 oranında azaltmaktadır. Bhalla ise tahmin edilen bu elastikiyet değerlerinin çok düşük olduğunu, gerçek değerlerin -5,0 civarında olması gerektiğini ifade etmektedir (Bhalla, 2002). Diğer bir ifadeyle ekonomideki % 10'luk bir büyüme yoksulluğu % 20-30 oranında değil % 50 oranında azaltacaktır.

Bruno vd., 20 ülkenin 1984-1993 dönemine ait verilerini kullanarak yaptıkları regresyon analizinde yoksulluk sınırı olarak satın alma gücü paritesine göre günlük 1,0 dolarlık geliri baz almışlar ve yoksulluğun büyüme elastikiyetini -2,12 olarak tahmin etmişlerdir (Bruno vd., 1996: 10). Ayrıca büyümenin eşitsizlik üzerinde sistematik bir etkisi olmadığını ifade eden

SOLMAZ

Bruno vd., büyümenin daima yoksulların yararına olacağını söyleyemeyeceğini, ancak araştırmaya dahil ettikleri 20 ülkeden 17'sinde kişi başına günlük 1 dolardan az gelire yaşayan yoksulların büyümeden pozitif yönde yararlandıkları sonucuna ulaşmışlardır (Bruno vd., 1996: 21-22).

Ravallion ve Chen ise 67 gelişmekte ve geçiş ekonomisi ülkesinin 1981-1994 periyodundaki hane halkı anketlerini kullanarak yoksulluğun büyüme elastikiyetini tahmin etmeye çalışmışlar ve kişi başına günlük harcaması 1,0 doların altında tüketim değerini yoksulluk sınırı olarak aldıklarında elastikiyet değerini -3,12 olarak elde etmişlerdir. Yoksulluk sınırı eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin % 50'si alındığında bu değer -2,59 olmakta, Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkeleri inceleme dışında bırakıldığında ise yoksulluğun büyüme elastikiyeti -1,57'ye düşmektedir (Ravallion ve Chen, 1997: 378).

Ravallion, ortalama hane halkı geliri ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında 47 gelişmekte olan ülkenin 1980 ile 1990'lı yılları arasındaki verilerini kullanmış ve yoksulluğun büyüme elastikiyeti değerini -2,50 bularak hane halkı gelirindeki artışla birlikte yoksulluğun da azalma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ravallion çalışmasında ayrıca ortalama hane halkı gelirindeki artış ile gelir eşitsizliği arasında ilişki bulunmadığı veya çok az ilişki bulunduğunu da ortaya koymaktadır (Ravallion, 2001: 1805-1806).

OECD Kalkınma Yardımları Komitesi'nin (Development Assistance Committee of The OECD) 2015 yılında yoksulluğu yarıya indirme hedefinden hareket eden Collier ve Dollar, büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisini inceledikleri ve çeşitli bölgelerin geçmiş yıllardaki verilerinden yararlanarak 2015 yılındaki yoksulluk oranlarını tahmin etmeye çalıştıkları makalelerinde, yoksulluğun büyüme elastikiyetini -2,0 olarak almışlar ve bu değeri tüm ülkeler ve bölgeler için sabit kabul etmişlerdir (Collier ve Dollar, 2001: 1789).

Dünya Bankası, yayımlandıktan sonra oldukça ses getiren "*Attacking Poverty*" isimli Dünya Gelişme Raporu'nda, ortalama her % 1'lik büyümenin kişi başına günlük 1,0 doların altında gelire yaşayan yoksulların sayısını % 2 oranında azalttığına işaret ederek yoksulluğun büyüme elastikiyetini -2,0 olarak kabul etmiştir (World Bank, 2001: 47). Collier ve Dollar, yoksullara tahsis edilen yardımlar ile uygulamada gerçekleşen yardımları 59 gelişmekte olan ülke verilerini kullanarak yardımların yoksulluğun azaltılması üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında kişi başına günlük harcaması 1,0 ve 2,0 doların altında olan yoksullar için elastikiyet değerini -2,0 olarak hesaplamışlar ve bu değeri tüm ülkeler için sabit kabul etmişlerdir (Collier ve Dollar, 2002: 1487-1489).

Bourgion, yaklaşık 50 ülkenin hanehalkı verilerini kullanarak yoksulluğun büyüme elastikiyetini dört farklı ekonometrik model ile tahmin ettiği çalışmasında en zayıf model için elastikiyet değerini -1,65 olarak bulurken en güçlü model için ise -7,87 değerini elde etmiştir (Bourgion, 2003: 17). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), binyıl kalkınma hedeflerine ulaşmak için ekonomik büyümenin önemini belirttiği ve 1990-2015 döneminde yoksulluğun yarıya indirilmesi hedefinin ekonomik büyüme ile doğrudan ilişkisinin bulunduğunu ifade ettiği 2003 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda, yapılan çok sayıda ekonometrik çalışmanın gelirdeki %1'lik artışın yoksullukta %2'lik bir azalmaya neden olduğunu tahmin ettiklerini, bu nedenle yoksulluğun büyüme elastikiyetinin de -2,0 olduğunu belirtmektedir (UNDP, 2003: 67).

Adams, 60 gelişmekte olan ülkenin verilerini kullanarak yaptığı kapsamlı çalışmasında bu ülkelerdeki yoksulluğun büyüme elastikiyetini araştırmış, ekonomik büyümenin gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azalttığı, ancak yoksulluktaki azalma oranının ekonomik büyümenin nasıl tanımlandığına bağlı olarak değiştiği sonucuna ulaşmıştır. Adams, ekonomik büyüme verisi olarak kişi başına GSYH'daki değişimi esas aldığımda satın alma gücü paritesine göre kişi başına günlük geliri 1,0 doların altında kalan yoksullar için elastikiyet değerini düşük gelirli ülkelerde -5,53, orta gelirli ülkelerde -1,18 ve araştırmaya dahil ettiği tüm ülkeler için ise -1,72 olarak hesaplamıştır. Orta Asya ve Doğu Avrupa ülkeleri araştırma dışında bırakıldığımda bu değer -2,26 olmaktadır (Adams, 2004: 2009).

Yapılan birçok ekonometrik çalışmada yoksulluğun büyüme elastikiyetininin -2,0 ile -3,12 arasında tahmin edildiğini söyleyen Ram, bu çalışmaların önyargılar içerdiğini ve hatalar barındırdığını belirterek elastikiyet değerini direkt yaklaşımla hesaplamıştır. Ram, kişi başına GSYH ve yoksulluk oranlarındaki değişim verilerini kullanarak yaptığı hesaplamada yoksulluk sınırı olarak kişi başına günlük 1,0 dolarlık tüketim harcaması değerini almış ve 1990-2015¹ dönemi için elastikiyet değerininin -1,0 dolayında olduğu sonucuna ulaşmıştır (Ram, 2006: 608). Buna göre kişi başına GSYH'daki %1'lik bir artış, yoksulluğu da %1 oranında azaltmaktadır. Tahmin edilen bu değer, önceki çalışmalarda elde edilen elastikiyet değerlerinden oldukça düşüktür.

Kalwij ve Verschoor, 58 gelişmekte olan ülkenin kişi başına GSYH değişimi ile satın alma gücü paritesine göre kişi başına günlük harcaması 2,0 dolardan az olan yoksulların oranındaki değişimi baz olarak 1980-1998 dönemi için yoksulluğun gelir elastikiyetini araştırmışlar, elastikiyet değerininin -0,71 (Sahra altı Afrika) ile -2,27 (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) arasında değiştiği, araştırmaya dahil ettiği tüm ülkeler için ise be değerinin -1,31 olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Kalwij ve Verschoor, 2007: 818).

Yoksulluğun büyüme elastikiyetini az gelişmiş ülkeler için araştıran Lenagala ve Ram, yoksulluk verisi olarak günlük tüketim harcaması 1,0 dolar, 1,25 dolar, 2,0 dolar ve 2,50 dolardan az olan yoksulların oranlarını, büyüme verisi olarak ise

¹ Ram, 1990-2015 dönemi için analizini yaparken verisi bulunmayan ve henüz yaşanmamış yıllar için önceki yıllara göre bir projeksiyon yaparak tahmin yöntemini kullanmıştır.

kişi başına GSYH değerlerini kullanmışlar, çalışmalarını 1981–1990, 1990–1999 ve 1999–2005 dönemleri olmak üzere üç ayrı periyotta ele almışlardır.

Tablo 1. Lenagala ve Ram’a Göre Azgelişmiş Ülkelerde Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti

Yoksulluk Sınırı	Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti		
	1981–1990	1990–1999	1999–2005
Kişi başı günlük 1,0 doların altı	-5,29	-1,88	-1,69
Kişi başı günlük 1,25 doların altı	-3,44	-1,54	-1,42
Kişi başı günlük 2,0 doların altı	-1,43	-0,75	-0,96
Kişi başı günlük 2,50 doların altı	-0,91	-0,49	-0,75

Kaynak: Lenagala, C., Ram, R. (2010), “*Growth Elasticity of Poverty: Estimates From New Data*”, International Journal of Social Economics, Vol: 27, No: 12, P: 927.

Tablo 1’den de izlenebileceği gibi yoksulluk sınırına göre elastikiyet değerlerinin birbirlerinden çok farklılaştığını ifade eden Lenagala ve Ram, yoksulluk sınırı yükseldikçe elastikiyet değerinin sistematik bir şekilde azaldığını belirtmektedirler. Bu nedenle daha önce yapılan ve yoksulluğun büyüme elastikiyetini tüm ülkeler için aynı ve -2,0 olarak kabul eden çalışmaların hatalı olduğunu söyleyen Lenagala ve Ram, Ram’ın (2006) çalışmasına paralel bir sonuç elde etmişlerdir (Lenagala ve Ram, 2010: 926).

Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun büyüme elastikiyetini 1990–2004 dönemi için araştıran Ram, bu ülkelerin son verilerini kullanarak yaptığı çalışmada kişi başına günlük tüketim harcaması 2,0 dolardan az olan yoksullar için elastikiyet değerini -0,84 olarak tahmin etmiştir. Güney Asya bölgesinde büyüme elastikiyetinin ortalama değer olan -0,84’den oldukça düşük olduğunu (1990–1999 dönemi için -0,22, 1999–2004 dönemi için -0,20) ifade eden Ram, Hindistan için ise elastikiyet değerini -0,13 bularak bu durumda yıllık %7 büyümenin bile Hindistan’daki yoksulluk oranını %1’den daha düşük oranda azaltacağını ortaya koymuştur (Ram, 2011: 2435-2437).

Özet olarak yoksulluğun büyüme elastikiyetinin tahminine yönelik yapılan çalışmalar, genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler kapsamında yapılmış olup elastikiyet değerlerinin seçilen yoksulluk sınırı ile ölçüm yöntemlerine göre oldukça farklı sonuçlar içerdiği görülmektedir.

3.ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri, yoksulluk ve yoksulluğun azaltılması için gerekli ekonomik büyümenin gerçekleştirilebilmesidir. Yoksulluğun azaltılmasında ekonomik büyümenin hızlandırılması kadar yoksullar üzerindeki etkisinin ölçülmesi de son yıllarda önem kazanmıştır. Buradan hareketle çalışmanın amacı yoksulluk oranlarındaki değişimin ekonomik büyüme duyarlılığını ifade eden yoksulluğun büyüme elastikiyetini Türkiye için yoksulluk sınırı yöntemlerine ve yoksulların sosyo-ekonomik sınıflamalarına göre tespit ederek aralarında farklılık olup olmadığını araştırmak ve nedenlerini ortaya koymaktır.

Dünya Bankası yoksulluğun büyüme elastikiyetinin belirlenmesinde kullanılabilecek eşitliği, ε yoksulluğun büyüme elastikiyetini, dP ve dY sırasıyla belli bir dönemde dönem başı ve dönem sonu yoksulluk oranları arasındaki kişi başına düşen GSYH (veya tüketim harcaması) arasındaki farkı, P dönem başı yoksulluk oranını Y ise dönem başındaki kişi başına düşen GSYH’yı (veya tüketim harcamasını) göstermek üzere;

$$\varepsilon = \frac{dP}{dY} \cdot \frac{Y}{P}$$

olarak vermektedir (<http://web.worldbank.org>, 07.04.2014). Ancak yoksulluğun büyüme elastikiyetinin direkt yaklaşımla bulunmasında yaygın olarak;

$$E_{ijt} = \frac{d(PR_{ijt})}{d(RYPC_{ijt})}$$

eşitliği kullanılmaktadır (Lenagala ve Ram, 2010: 925; Ram, 2011:2434). Burada, E yoksulluğun büyüme elastikiyetini, $d(PR)$ belli bir dönemde yoksulluk oranındaki ortalama yıllık yüzde değişmeyi, $d(RYPC)$ belli bir dönemde kişi başına GSYH’daki ortalama yıllık yüzde değişmeyi, i yoksulluk sınırını, j yoksulların sosyo-ekonomik tanımlara göre sınıflandırmalarını ve t çalışmanın kapsadığı dönemi ifade etmektedir. Çalışmada elastikiyet değerinin hesaplanmasında bu eşitlik kullanılmıştır.

Yoksulluk ve kişi başına GSYH'nın ortalama yıllık yüzde değişim hesabı ise aşağıdaki eşitliklerle hesaplanmıştır. Eşitliklerde P1 ve P2 incelenen dönemin ilk ve son yıllarındaki yoksulluk oranlarını, Y1 ve Y2 incelenen dönemin ilk ve son yıllarındaki kişi başına GSYH'sını, n ise incelenen dönemler arasındaki yıl farkını vermektedir.

$$d(PR) = \left[\left(\frac{P2}{P1} \right) \exp \left(\frac{1}{n} \right) - 1 \right]$$

$$d(RYPC) = \left[\left(\frac{Y2}{Y1} \right) \exp \left(\frac{1}{n} \right) - 1 \right]$$

Çalışmada yoksulluk göstergesi olarak gıda yoksulluğu², yoksulluk (gıda + gıda dışı)³, görel yoksulluk⁴ ile uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan ve satın alma gücü paritesine göre günlük eşdeğer fert başına 2,15 dolar ve 4,30 dolar⁵ değerleri, yoksulluk sınırı olarak alınmıştır. Ülkemizde 2005 yılından itibaren eşdeğer fert başına günlük tüketim harcaması 1,0 doların altında olan yoksul kalmadığı için bu yoksulluk sınırı çalışma dışında bırakılmıştır.

Yoksulluğun büyüme elastikiyeti farklı yoksulluk sınırı tanımları ile yoksulların yerleşim yerleri (kır-kent), eğitim durumları, cinsiyetleri, hanehalkı büyüklükleri, işteki durumları ve çalıştıkları sektörler ayrımında araştırılmış, ekonomik büyüme verisi olarak kişi başına düşen GSYH değeri hesaplara dahil edilmiştir.

Çalışmada yoksulluk oranları ve kişi başına GSYH değerleri Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden alınmıştır (www.tuik.gov.tr, 11.04.2014). TÜİK'in yoksulluk çalışmalarının ancak 2002 yılından sonra düzenli veri sunabilmesi, Türkiye'de büyüme ve yoksulluk ilişkisinin analizini sınırlamaktadır. Bu nedenle çalışma periyodu 2002–2012 dönemi olarak seçilmiştir. Bununla birlikte gıda yoksulluğu, yoksulluk (gıda + gıda dışı) ve görel yoksulluk verileri ile yoksulların sosyo-ekonomik sınıflamalarına göre yoksulluk oranları, TÜİK'in 2010 yılından itibaren metodolojik revizyon çalışmaları nedeniyle hesaplanmadığından bu ayrımlara göre hesaplanan elastikiyet değerleri 2002–2009 dönemini kapsayacak şekilde yapılmıştır.

4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BÜYÜME ELASTİKİYETİ

4.1. Türkiye'de Yoksulluk

Türkiye'de 2002 yılından başlamak üzere düzenli olarak her yıl TÜİK tarafından yoksulluk çalışmaları yapılmakta ve yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır. TÜİK her yıl uyguladığı hanehalkı bütçe anketi tüketim harcaması verilerini kullanarak çeşitli yöntemlere göre yoksulluk sınırlarını belirlemekte ve yoksulluk oranlarını yayınlamaktadır.

Tablo 2, Türkiye'de farklı yoksulluk sınırı yöntemleri ile kır-kent ayrımına göre hesaplanmış yoksulluk oranlarını göstermektedir. Buna göre 2002 yılından itibaren açlık sınırı (gıda yoksulluğu) altında yaşayan nüfusun oranı sürekli azalmış, 2002 yılında %1,35 olan bu oran 2003 yılında %1,29'a gerilemiş, 2004 yılında ise sabit kalmıştır. 2005 yılından sonra tekrar düşüşe geçerek 2009 yılında gıda yoksulluk oranı %0,48 olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılında %26,96 olan gıda ve gıda dışı ihtiyaçları esas yoksulluk oranı, 2003 yılında %28,12 düzeyine yükselmiştir. Söz konusu oran 2003–2006 döneminde azalma eğilimi göstermiş, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında ise hemen hemen aynı düzeyde kalmıştır. Eşdeğer fert başına günlük tüketim harcaması 1,0 doların altında olanların oranı (Dünya Bankası bu oranı, aşırı yoksulluk oranı olarak tanımlamaktadır) 2002-2005 yılları arasında %0,01-0,2 arasında değişmekte iken 2005 yılından sonra Türkiye'de günlük tüketim harcaması 1,0 doların altında olan kimse kalmamıştır.

Tablo 2'de de görüldüğü gibi eşdeğer fert başına günlük tüketim harcaması 2,15 ve 4,30 doların altında olan fertlerin oranında önemli bir düşüş yaşanmış ve 2002 yılında sırasıyla %3,04 ve %30,30 olan bu oranlar, 2012 yılına gelindiğinde %0,06 ve %2,27 düzeylerine gerilemiştir. Harcama esaslı görel yoksulluk oranında 2002–2009 döneminde bir iyileşme olmadığı gibi aksine 2002 yılında %14,74 olan görel yoksulluk oranı 2009 yılında %15,12'ye yükselmiştir.

Türkiye'de tüm yoksulluk sınırı yöntemlerine göre kırsal nüfus için hesaplanan yoksulluk oranları, kentsel nüfus için hesaplanan oranlardan çok daha yüksektir. Örneğin 2009 yılı verilerine göre kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların yoksulluk oranı (gıda + gıda dışı) %38,69 iken bu oran kentsel bölgelerde %8,86'dır. Buna göre kırsal yerleşim bölgelerindeki yoksulluk oranı, kentsel yerleşim bölgelerinden dört katından daha fazladır. Kuşkusuz bu durum kırsal kesimde ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerin yapıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Yoksulluk içinde yaşayan kadınların sayısı, son yıllarda özellikle gelişmekte olan ülkelerde erkeklerin sayısı ile karşılaştırıldığında önemli oranda artmıştır. Ekonomik unsurlara ek olarak cinsiyet rollerinin katılığı ve kadınların yetki ve karar alma mekanizmaları ile eğitim, öğretim ve kaynaklara kısıtlı ulaşımının yanı sıra ailenin güvenliğini tehdit edebilecek diğer unsurların ortaya çıkması da bu durumun sorumlusu olan etkenlerdendir (Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 5). Tablo 3, Türkiye'de hanehalkı fertlerinin cinsiyet durumuna göre fert yoksulluk oranlarını vermektedir. 2002 yılında erkekler için yoksulluk oranı %26,72 iken kadınlar için bu oran %27,19'dur. 2009 yılında ise bu

² Gıda yoksulluğu sınırı, bir kişinin günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak seksen gıda maddesini içeren gıda sepetinin maliyeti olarak alınmaktadır.

³ Yoksulluk (gıda + gıda dışı) sınırı, fertlerin ihtiyaç duyduğu iyi beslenme yanında giyim, barınma, ulaştırma, haberleşme gibi ihtiyaçlarının da sepete eklenmesiyle elde edilen maliyet değeridir.

⁴ Görel yoksulluk sınırı, eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin % 50'si olarak alınmaktadır.

⁵ Eşdeğer fert başına günlük tüketim harcaması satın alma gücü paritesi cinsinden 2,15 ve 4,30 dolar altında kalanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır (www.tuik.gov.tr, 11.04.2014).

oranlar sırasıyla %17,10 ve %19,03 olarak hesaplanmıştır. Buna göre 2002–2009 döneminde kadın nüfusundaki yoksulluk oranı, erkek nüfusuna göre bir miktar yüksek olmakla birlikte aralarındaki farkın oldukça az olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002-2012)

Yoksulluk Sınırı	Fert yoksulluk oranı (%)										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
TÜRKİYE											
<i>Gıda yoksulluğu (açlık)¹⁾</i>	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48	.	.	.
<i>Yoksulluk (gıda+gıda dışı)¹⁾</i>	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08	.	.	.
<i>Kişi başı günlük 1 \$'ın altı</i>	0,20	0,01	0,02	0,01	.	.	.	.	.	.	.
<i>Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı</i>	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06
<i>Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı</i>	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27
<i>Harcama esaslı görelî yoksulluk¹⁾</i>	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12	.	.	.
KENT											
<i>Gıda yoksulluğu (açlık)¹⁾</i>	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06	.	.	.
<i>Yoksulluk (gıda+gıda dışı)¹⁾</i>	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86	.	.	.
<i>Kişi başı günlük 1 \$'ın altı</i>	0,03	0,01	0,01	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı</i>	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02
<i>Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı</i>	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60
<i>Harcama esaslı görelî yoksulluk¹⁾</i>	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59	.	.	.
KIR											
<i>Gıda yoksulluğu (açlık)¹⁾</i>	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42	.	.	.
<i>Yoksulluk (gıda+gıda dışı)¹⁾</i>	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69	.	.	.
<i>Kişi başı günlük 1 \$'ın altı</i>	0,46	0,01	0,02	0,04	.	.	.	.	.	.	.
<i>Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı</i>	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14
<i>Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı</i>	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88
<i>Harcama esaslı görelî yoksulluk¹⁾</i>	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20	.	.	.

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, Erişim: 11.04.2014

1) TÜİK'in metodolojik çalışmaları nedeniyle 2010 yılından itibaren hesaplanmamaktadır.

Tablo 3. Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet Durumuna Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002–2009)

Cinsiyet	Yoksulluk(Gıda +Gıda dışı) Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>Erkek</i>	26,72	27,92	25,20	19,97	17,32	17,33	16,70	17,10
<i>Kadın</i>	27,19	28,31	25,98	21,01	18,27	18,26	17,52	19,03

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, Erişim: 11.04.2014

Hanehalkı fertlerinin eğitim durumuna göre yoksulluk oranlarını veren Tablo 4 incelendiğinde Türkiye’de eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranının düştüğü görülmektedir. Okur-yazar olmayan veya bir okulu bitirmeyenlerde 2002 yılında %36,99 olan yoksulluk oranı, eğitim seviyesi yükseldikçe azalmakta, örneğin aynı yıl için bu oran ortaokul ve orta dengi meslek okullarından mezun olanlarda %18,77’ye, yüksekokul, fakülte ve üstü eğitim alanlarda ise %1,57’ye düşmektedir. 2009 yılı itibariyle tüm eğitim düzeylerinde azalan yoksulluk oranları, okur-yazar olmayan veya bir okulu bitirmeyenlerde %29,84’e, ortaokul ve orta dengi meslek okulu mezunlarında %9,76’ya, yüksekokul, fakülte ve üstü mezunlarda ise 0,71’e düşmüştür.

Yoksulluğu etkileyen etmenlerden biri de hanehalkı yapısıdır. TUIK verilerine bakıldığında Türkiye’de yoksulluk oranlarının büyük hanehalklarında küçük hanehalklarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 5). Hanehalkı büyüklüğü 5’den fazla olan hanelerdeki yoksulluk oranı Türkiye ortalamasından daha fazla olup bağımlı çocuk sayısı arttıkça yoksulluk oranı da artmaktadır. 2009 yılında hanehalkı büyüklüğü 3–4 kişiden oluşan hanelerde yoksulluk oranı %9,65 iken 5–6 kişiden oluşan hanelerde %22,20, 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerde ise %40,05 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4. Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Fert Yoksulluk Oranları (2002–2009)

Eğitim Durumu	Yoksulluk(Gıda +Gıda dışı) Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>Okur-yazar değil veya bir okul bitirmeyen</i>	36,99	38,01	37,52	31,53	28,10	28,98	30,50	29,84
<i>İlkokul</i>	26,13	27,55	24,36	17,13	14,19	14,24	13,44	15,34
<i>İlköğretim</i>	26,37	29,56	25,49	22,42	18,06	19,19	17,20	17,77
<i>Ortaokul ve orta dengi meslek</i>	18,77	18,31	13,00	8,37	8,07	9,16	8,34	9,76
<i>Lise ve lise dengi meslek</i>	9,82	11,19	8,28	6,79	5,20	5,88	5,64	5,34
<i>Yüksekokul, fakülte ve üstü</i>	1,57	2,66	1,33	0,79	1,01	0,81	0,71	0,71

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, Erişim: 11.04.2014

Tablo 5. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları (2002–2009)

Hanehalkı Büyüklüğü	Yoksulluk(Gıda +Gıda dışı) Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>1-2</i>	16,48	13,50	13,96	8,25	10,66	8,84	9,57	10,64
<i>3-4</i>	16,68	17,48	13,84	9,36	8,49	8,30	8,48	9,65
<i>5-6</i>	29,47	32,04	27,74	22,77	17,76	21,20	21,54	22,20
<i>7+</i>	47,38	49,22	51,97	45,99	42,98	41,32	38,20	40,05

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, Erişim: 11.04.2014

Çalışan fertlerin işteki durumları itibariyle yoksulluk oranlarını gösteren Tablo 6 incelendiğinde en yüksek riski taşıyan yoksul guruplarının özellikle tarım sektöründe yaygın olarak rastlanan ücretsiz aile işçileri ile yevmiyeli çalışan işçilerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 6. Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, (2002–2009)

İşteki Durum	Yoksulluk(Gıda +Gıda dışı) Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>Ücretli, maaşlı</i>	13,64	15,28	10,35	6,57	6,00	5,82	5,93	6,05
<i>Yevmiyeli</i>	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
<i>İşveren</i>	8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,87	2,33
<i>Kendi hesabına</i>	29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,10	22,49
<i>Ücretsiz aile işçisi</i>	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, Erişim: 11.04.2014

Genel olarak 2002–2009 yılları arasında tüm kesimlerin yoksulluk oranlarında belirgin bir iyileşme yaşanmış olmakla birlikte 2009 yılında en düşük yoksulluk oranı ücretli-maaşlı (%6,05) ve işveren (%2,33) olarak iktisadi faaliyetlerini sürdüren fertler arasında görülmektedir. Ücretsiz aile işçilerinde %29,58 olan bu oran yevmiyeli olarak çalışanlarda %26,86, kendi hesabına çalışanlarda ise %22,49 olarak gerçekleşmiştir.

Yoksulların çalıştıkları sektörlerle göre dağılımına bakıldığında (Tablo 7) beklentiler doğrultusunda en fazla yoksulluğun yaşandığı sektörün tarım sektörü olduğu görülmektedir. Bu veri, tarım sektöründe dönüşüm ihtiyacını ortaya koyan bir diğer gösterge olması açısından da önemlidir. Sanayi sektöründe çalışan yoksulların oranı, hizmet sektöründe çalışanlara

göre daha yüksektir. En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda 2002 yılında %36,42 olan yoksulluk oranı, 2009 yılında %33,01 olarak hesaplanmıştır. Sanayi sektöründe istihdam edilenlerin yoksulluk oranı 2002 yılında %20,99 iken yıllar itibariyle azalarak 2005 yılında %9,85'e gerilemiş, 2006 yılında ise %10,12'ye yükselmiştir. Bu sektörde çalışanların oranı 2009 yılı için %9,63 olarak bulunmuştur. Hanehalkı fertlerinin çalıştığı sektörler göre yoksulluk oranlarındaki azalmada en iyi performans, 2002-2009 dönemi için hizmetler sektöründe gerçekleşmiştir. 2002 yılında bu sektörde istihdam edilenlerde %25,82 olan yoksulluk oranı, 2008 yılına kadar sürekli azalarak %6,82'ye gerilemiş, ancak 2009 yılında küresel ekonomik krizin de etkisiyle %7,16'ya yükselmiştir.

Tablo 7. Hanehalkı Fertlerinin Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları, (2002–2009)

Sektör	Yoksulluk(Gıda +Gıda dışı) Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
<i>Tarım</i>	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97	33,01
<i>Sanayi</i>	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71	9,63
<i>Hizmet</i>	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82	7,16

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, Erişim: 11.04.2014

4.2.Ekonomik Büyüme

Türkiye 1990-2002 yılları arasında düşük ekonomik büyüme, yüksek borç miktarları, adaletsiz gelir dağılımı ve kronikleşen yüksek enflasyon ile mücadele ederek geçirmiştir. Bu dönemin en önemli yapısal sorunlarından biri olan kamu maliyesi alanında gerekli reformların yapılamaması, kamu açıklarının artmasına ve makroekonomik dengelerin bozulmasına neden olmuştur. Ekonomideki bozulmanın yanı sıra küresel ekonomideki yavaşlama ve gelişmekte olan ekonomilerde yaşanan sorunlar, bankaların bir diğer önemli kaynağı olan yurtdışı piyasalardan sağlanan fonların miktar ve maliyetini olumsuz yönde etkilemiş ve ülke 2001 yılında ekonomik krize girmiştir.

Tablo 8. Türkiye’de GSYH ve Kişi Başına GSYH Değişimi (2002-2012)

Yıllar	GSYH (Cari Fiyatlarla)		Kişi Başına GSYH	
	Milyon Dolar	% Değişim	Dolar	% Değişim
2002	230.494	6,2	3492	15,7
2003	304.901	5,3	4565	30,7
2004	390.387	9,4	5775	26,5
2005	481.497	8,4	7036	21,8
2006	526.429	6,9	7597	8,0
2007	658.786	4,5	9247	21,7
2008	741.792	0,9	10.444	12,9
2009	616.703	-4,8	8561	-18,0
2010	735.828	9,2	10.003	16,8
2011	772.298	8,5	10.428	4,2
2012	786.293	2,2	10.459	0,3

Kaynak: www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1045, Erişim: 11.04.2014

Türkiye Cumhuriyeti ekonomi tarihinin en ağır krizlerinden biri olan bu kriz sonucunda ekonomideki %5,7'lik daralmanın ardından uygulanan ekonomik program ve yapısal reformların etkisiyle makro istikrar ortamı oluşmaya başlamış ve ekonomik büyüme artmaya eğilimine girmiştir. Tablo 8’den de görüldüğü gibi 2002 yılında %6,2, 2003 yılına %5,3, 2004 yılında %9,4, 2005 yılında %8,4 ve 2006 yılında %6,9 oranında büyüyen Türkiye ekonomisinde büyüme mal ve hizmet ihracatında gözlenen yüksek performansın yanı sıra iç talep canlanmasından kaynaklanmıştır. 2007 yılında yavaşlayarak %4,5'e gerileyen büyüme hızı, 2008 yılında yaşanan küresel mali krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin reel sektöre yansımaları sonucunda iç ve dış talep daralmış, sanayi üretiminde büyük düşüşler gerçekleşmiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki bu daralmaya paralel olarak 2008 yılında büyüme hızı %0,9 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizden daha çok ticaret kanalı ile etkilenmiş ve 2009 yılında ekonomide %4,8 oranında bir daralma yaşanmıştır.

Reel sektörün yeniden yapılandırılması ve canlandırılması ile tüm sektörlerin ekonomik büyümeye katkı sağladığı 2010-2011 yıllarında rekor sayılabilecek büyüme oranları gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde 2010 yılında %9,2 oranında büyüyen Türkiye ekonomisi, 2011 yılında da %8,5'lik büyüme oranı ile Çin'den sonra dünyada en hızlı büyüyen ikinci ekonomi olmuştur. Başta Avrupa Birliği ülkelerinde devam eden borç krizi ve küresel ekonomide yaşanan daralma ile 2011 yılında gerçekleşen cari açık nedeniyle 2012 yılında Türkiye'nin ekonomik büyüme hedefi 2011 yılına oranla oldukça düşük kalmış ve %2,2 olarak gerçekleşmiştir.

2002–2012 yılları arasında ülke ekonomisinde sağlanan büyüme performansı kişi başına GSYH rakamlarına da yansımıştır (Bkz. Tablo 8). 2002 yılında 3492 dolar olan kişi başına GSYH miktarı 2008 yılına kadar sürekli artmış ve bu yılda 10.444

dolara ulaşmıştır. Ancak 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisiyle %18 azalan kişi başına GSYH değeri 2009 yılında 8561 dolara gerilemiştir. Bu tarihten sonra tekrar yükselişe geçen kişi başına GSYH rakamları 2010 yılında 10.003 dolar, 2011 yılında 10.428 dolar ve 2012 yılında ise 10.459 dolara yükselmiştir.

4.3. Türkiye’de Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti

Çalışmada bulunan yoksulluğun büyüme elastikiyeti değerleri, hem yoksulluk sınırı yöntemlerine hem de yoksulların sosyo-ekonomik sınıflamalarına göre oldukça farklılık göstermektedir. Tablo 9, bulunan elastikiyet değerlerini yoksulluk sınırı yöntemleri ve yoksulların yerleşim yerleri ayrımında vermektedir. Buna göre Türkiye genelinde yoksulluğun büyüme elastikiyeti gıda yoksulluğu (açlık) sınırına göre -1,00, gıda dışı ihtiyaçları da dikkate alan yoksulluk (gıda + gıda dışı) sınırına göre -0,41, günlük tüketim harcaması satın alma gücü paritesine göre 2,15 dolar altında kalan yoksullar için -2,97 ve 4,30 dolar altında kalan yoksullar için -1,97 olarak bulunmuştur. Harcama esaslı görelî yoksulluğun elastikiyet değeri ise +0,03 hesaplanmıştır.

Tablo 9. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Türkiye Geneli İle Kentsel ve Kırsal Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti

TÜRKİYE						
Yöntem	Yoksulluk (%)			Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet	
	2002	2009	Ortalama Yıllık % Değişim			
<i>Gıda yoksulluğu (açlık)</i>	1,35	0,48	-13,73	13,67	-1,00	
<i>Yoksulluk (gıda + gıda dışı)</i>	26,96	18,08	-5,55	13,67	-0,41	
<i>Harcama esaslı görelî yoksulluk</i>	14,74	15,12	+0,36	13,67	+0,03	
	2002	2012	Ortalama Yıllık % Değişim	Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet	
<i>Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı</i>	3,04	0,06	-34,47	11,60	-2,97	
<i>Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı</i>	30,30	2,27	-22,83	11,60	-1,97	
KENT						
	2002	2009	Ortalama Yıllık % Değişim	Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet	
<i>Gıda yoksulluğu (açlık)</i>	0,92	0,06	-32,30	13,67	-2,36	
<i>Yoksulluk (gıda + gıda dışı)</i>	21,95	8,86	-12,15	13,67	-0,89	
<i>Harcama esaslı görelî yoksulluk</i>	11,33	6,59	-7,45	13,67	-0,54	
	2002	2012	Ortalama Yıllık % Değişim	Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet	
<i>Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı</i>	2,37	0,02	-37,97	11,60	-3,27	
<i>Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı</i>	24,62	0,60	-31,03	11,60	-2,68	
KIR						
	2002	2009	Ortalama Yıllık % Değişim	Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet	
<i>Gıda yoksulluğu (açlık)</i>	2,01	1,42	-4,84	13,67	-0,35	
<i>Yoksulluk (gıda + gıda dışı)</i>	34,48	38,69	+1,66	13,67	+0,12	
<i>Harcama esaslı görelî yoksulluk</i>	19,86	34,20	+8,07	13,67	+0,59	
	2002	2012	Ortalama Yıllık % Değişim	Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet	
<i>Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı</i>	4,06	0,14	-28,59	11,60	-2,46	
<i>Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı</i>	38,82	5,88	-17,20	11,60	-1,48	

Burada iki nokta dikkat çekmektedir. Birincisi harcama esaslı görelî yoksulluğa göre elastikiyet değerinin Türkiye geneli için pozitif değer taşımasıdır. Başka bir ifadeyle 2002–2009 döneminde kişi başına GSYH’deki %1’lik bir artış görelî yoksulluğu azaltmamış, beklenenin aksine %0,03 oranında artırmıştır.

İkinci dikkat çekici bulgu büyümenin kişi başına tüketim harcaması 2,15 doların altında kalan yoksullar üzerindeki etkisi ile ilgilidir. Bu yoksulluk sınırına göre kişi başına GSYH’deki %1’lik bir artış, yoksulluğu %2,97 oranında azaltmış olup bu değer, daha önce gelişmekte olan ülkeler için yapılmış çalışmalarda (Collier ve Dollar, 2002; Kalwij ve Verschoor, 2007; Ram, 2011) elde edilen elastikiyet değerlerinden daha yüksektir. Diğer bir ifadeyle Türkiye, 2002–2012 dönemindeki büyüme ile günlük tüketim harcaması 2,15 doların altında kalan yoksulların sayısını, benzer ülkelerden daha çok azaltarak bu anlamda daha iyi bir performans göstermiştir.

Günümüz dünyasında kırsal bölgelerin en önde gelen sorunlarından biri yoksulluktur. Türkiye’de de birçok temel göstere yönünden kırsalda yaşayan bireyler, kentlerde yaşayan bireylerden daha yoksuldurlar. Kişisel tüketim ile yeterli düzeyde eğitim, sağlık, temiz su, konut, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişim gibi alanlardaki eşitsizlikler, kırsal yoksulluğu daha da şiddetlendirmektedir. Kırsal kesimde halkın büyük çoğunluğu gelirini topraktan ve hayvancılıktan sağlayan çiftçilerden oluşurken tarım işçisi olarak çalışanların önemli bir bölümü asgari ücretin altında ve sigortasız olarak çalışmaktadır. Buradaki tarım işletmelerinin büyük kısmının verimsiz, küçük ve parçalı arazilerden oluşuyor olması, bu işletmelerin tamamına yakın kısmının üretimde verimlilik ve ürün artışını sağlayabilecek teknolojileri kullanmada ciddi sorunlar yaşamaları, kırsal bölgelerdeki yoksulluğun en önemli nedenleri arasında sayılabilir.

Bu nedenle kırsal ve kentsel alanlardaki yoksulluğun büyüme elastikiyetini gösteren Tablo 9 incelendiğinde, tüm yoksulluk sınırı yöntemlerine göre bulunan elastikiyet değerlerinin kırsal bölgelerde kentsel bölgelerden daha düşük olduğu, büyümenin yoksulluğu azaltmadaki etkisinin kırsal bölgelerde kentsel bölgelere göre daha başarısız olduğu görülmektedir. Örneğin kentsel bölgelerdeki yoksulluğun büyüme elastikiyeti gıda yoksulluğu (açlık) için -2,36, yoksulluk (gıda + gıda dışı) için -0,89, kişi başı günlük tüketim harcaması 2,15 dolar sınırı için -3,27, 4,30 dolar sınırı için ise -2,68 olarak bulunmuşken, kırsal bölgelerdeki elastikiyet değerleri aynı yoksulluk sınırı yöntemlerine göre sırasıyla -0,35, +0,12, -2,46 ve -1,48 olarak hesaplanmıştır. Kırsal bölgeler için bulunan bu elastikiyet değerleri Türkiye ortalamasının altında olup 2002–2009 yılları arasında özellikle yoksulluk (gıda + gıda dışı) oranının %34,48’den %38,69’a, harcama esaslı görelî yoksulluk oranının ise %19,86’dan %34,20’ye yükselmiş olması dikkat çekicidir.

Kişi başına GSYH’nın ortalama %13,67 oranında arttığı bu dönemde kırsal kesimdeki yoksulluk elastikiyetinin Türkiye ortalamasının altında kalması, dahası kişi başına GSYH’deki %1’lik artış kentsel bölgelerde yoksulluğu (gıda + gıda dışı) %0,89, görelî yoksulluğu ise %0,54 oranında azaltırken, kırsal bölgelerde %0,12 ve %0,59 oranlarında artırmış olması, büyüme sürecinde kırsal kesimin oldukça ihmal edildiğine ve büyümenin kırsal bölgeler için yoksulluk yanlısı olmadığına işaret etmektedir.

Tablo 10. Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet Durumuna Göre Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti

Cinsiyet	Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) (%)			Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet
	2002	2009	Ortalama Yıllık % Değişim		
<i>Erkek</i>	26,72	17,10	-6,18	13,67	-0,45
<i>Kadın</i>	27,19	19,03	-4,97	13,67	-0,36

Hanehalkı fertlerinin cinsiyet durumlarına göre yoksulluğun büyüme elastikiyeti değerleri Tablo 10’da verilmiş olup 2002–2009 döneminde kişi başına GSYH’deki %1’lik büyüme, erkeklerde yoksulluğu %0,45, kadınlarda ise %0,36 oranında azaltmıştır. Buna göre kadın yoksullar, büyümenin olumlu etkilerinden erkekler göre daha az yararlanmışlardır. Kuşkusuz bu durumun birçok nedeni vardır. Öncelikle toplumda var olan cinsiyete dayalı eşitsiz ilişkiler, kadınların eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlarda erkeklerden daha az kaynak ve fırsata ulaşmasına neden olmaktadır. Geleneksel yapı içerisinde baba ve eş tarafından korunacakları varsayılan kadınlar, herhangi bir nedenle bu korumadan mahrum kaldıklarında hayatlarını sürdürebilecek bir donanımına sahip olmadan çocuklarıyla veya yalnız olarak yaşamlarına devam etmek zorunda kalmaktadırlar. Yoksulluğun kadınlaşması kavramıyla açıklanan bu durum sonucunda kadın liderliğindeki hanelerin diğerlerine kıyasla yoksulluktan daha fazla etkilendiği söylenebilir. Bununla birlikte hane içi güç ilişkilerinin cinsiyete göre gösterdiği farklılık nedeniyle hanelerdeki yoksulluğun etkilerini kadınlar daha şiddetli yaşamaktadırlar.

Eğitim, ekonomik ve toplumsal bölüşüm süreçlerinde en belirleyici unsurlardan biridir. Dünya ölçeğinde eğitim düzeyi ile refah seviyesi arasında doğru bir orantı vardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe bir taraftan işsiz kalma riski azalırken, diğer taraftan bireyin işgücü içinde kalacağı toplam sürenin uzaması ve işsizlik durumunda tekrar iş bulma süresinin kısalmaması, bireysel gelirleri artıran eğitimle ilgili önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranının yükselmesi ve bireyin çalışma yaşamı boyunca iş değişikliği sayısının azalması da bireysel gelirlerin artmasında etkili olmaktadır. Eğitim ile gelir arasındaki bu ilişki, bir ülkede eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluğun azalması sonucunu doğurmaktadır.

Tablo 11. Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti

Eğitim Durumu	Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) (%)			Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet
	2002	2009	Ortalama Yıllık % Değişim		
<i>Okur-yazar değil veya bir okul bitirmeyen</i>	36,99	29,84	-3,02	13,67	-0,22
<i>İlkokul</i>	26,13	15,34	-7,33	13,67	-0,54
<i>İlköğretim</i>	26,37	17,77	-5,48	13,67	-0,40
<i>Ortaokul ve orta dengi meslek</i>	18,77	9,76	-8,92	13,67	-0,65
<i>Lise ve lise dengi meslek</i>	9,82	5,34	-8,33	13,67	-0,61
<i>Yüksekokul, fakülte ve üstü</i>	1,57	0,71	-10,72	13,67	-0,78

Hanehalkı fertlerinin eğitim durumlarına göre yoksulluğun büyüme elastikiyetinin verildiği Tablo 11 incelendiğinde, ülkemizde de eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte genelde elastikiyet değerlerinin yükseldiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle büyümenin yoksulluğu azaltma üzerindeki etkisi, yoksulların eğitim düzeyi arttıkça daha da belirgin olmaktadır.

Örneğin kişi başına GSYH’deki %1’lik bir artış, okur-yazar olmayan veya bir okulu bitirmeyen yoksulların oranını %0,22 oranında azaltırken bu azalma ilköğretim mezunu yoksullarda %0,54’e, ortaokul ve orta dengi meslek okulu mezunu yoksullarda %0,61’e, yüksekokul, fakülte ve üstü mezunu yoksullarda ise %0,78’e yükselmektedir. Bununla birlikte lise ve lise dengi meslek okulu mezunu yoksulların büyüme elastikiyetinin -0,61’de kalarak ortaokul ve orta dengi meslek okulu mezunlarının elastikiyet değerinden (-0,65) düşük kalması önemlidir. Teorik açıdan açıklanması zor olan bu durumun ülkemizde ortaya çıkmasının nedenlerinden biri, eğitim sisteminin bireylere kazandırdığı vasıfların piyasa

taleplerini yeterince karşılayamaması ya da piyasa talepleri ile uyuşmaması olabilir. Özellikle lise seviyesinde mesleki eğitime yeterince ağırlık verilememesi, var olan mesleki eğitim sisteminin teknolojik değişimler sonucu piyasa taleplerine göre geliştirilememesi, eğitimden beklenen getirilerin ortaya çıkmasına engel olmaktadır. Ayrıca ülkemizde genel eğitim alıp üniversiteye yerleşemeyen, sonrasında da iş bulamayan gençlerin sayısının fazla olması, bir başka neden olarak ortaya konabilir. Bu nedenle özellikle mesleki sistemi ile yükseköğretim sisteminin emek piyasasının değişen koşulları dikkate alınarak yeniden yapılandırılması, hem işsizlik oranlarının düşürülmesine hem de eğitimden beklenen getirilerin teorik beklentilere uygun olarak ortaya çıkmasına katkı sağlayacak ve büyümenin bu kesimdeki yoksulluğu azaltmasında etkin bir rol oynayacaktır.

Tablo 12. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti

Hanehalkı Büyüklüğü	Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) (%)			Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet
	2002	2009	Ortalama Yıllık % Değişim		
1-2	16,48	10,64	-6,06	13,67	-0,44
3-4	16,68	9,65	-7,52	13,67	-0,55
5-6	29,47	22,20	-3,97	13,67	-0,29
7+	47,38	40,05	-2,37	13,67	-0,17

Hanehalkı büyüklüğüne göre bulunan yoksulluğun büyüme elastikiyeti değerleri Tablo 12’de verilmiştir. Hanehalkı büyüklüğü, hane reisi dahil olmak üzere bir hanehalkının kaç kişiden oluştuğunu göstermektedir. Buna göre 1-2 kişiden oluşan hanelerde yoksulluğun büyüme elastikiyeti -0,44 olarak hesaplanmışken elastikiyet değeri 3-4 kişilik hanelerde -0,55, 5-6 kişilik hanelerde -0,29 ve 7 ve daha üstü kişiden oluşan hanelerde -0,17 olarak hesaplanmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere hanede yaşayan birey sayısı ile yoksulluğun büyüme elastikiyeti arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle haneye katılan her yeni birey, hanedeki ortalama refah seviyesini azaltırken yoksulluk riskini de artırmaktadır.

Özellikle hanehalkı sayısı ile hanehalkı içindeki çalışan birey sayısının aynı oranda artmaması, bu ters yönlü ilişkinin en önemli nedenlerinden biridir. Diğer yandan böyle bir artış mümkün olsa dahi hanehalkına dahil olan üyelerin ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaları, hanehalkına getirdikleri katkının düşük düzeyde kalmasına neden olmakta ve hanehalkı sayısındaki artış yoksulluk riskini artırmaktadır.

Bu ayrımda dikkat çeken bir diğer konu, 1-2 kişiden oluşan hanelerin elastikiyet değerinin (-0,44), 3-4 kişiden oluşan hanelerin elastikiyet değerinden (-0,55) daha düşük olmasıdır. Türkiye’de toplam nüfusun %1,1’i tek başına yaşamaktadır. Bu hanelerdeki yoksulluk oranı %10,5’dir ve bu yoksulların %81’i 65 yaşın üzerindedir. Bu grubu oluşturan hanelerdeki gelirlerin düşüklüğü ve sosyal korunmasızlık gibi faktörler, onların daha düşük bir gelirle yaşamlarını sürdürdüklerini göstermektedir. Ayrıca yaşlılara yönelik kamu hizmetlerinin yetersizliği de göz önüne alındığında büyümenin bu hanelerdeki yoksulluğu daha düşük oranda azaltmış olması, anlaşılabilir bir durum olarak görülebilir.

Hanehalkı fertlerinin işteki durumlarına göre yoksulluğun büyüme elastikiyeti değerlerini veren Tablo 13’e bakıldığında, büyümenin yoksulluğu azaltmadaki performansının yoksulların işteki durumlarına göre oldukça farklılık gösterdiği izlenmektedir.

Tablo 13. Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna Göre Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti

İşteki Durum	Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) (%)			Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet
	2002	2009	Ortalama Yıllık % Değişim		
Ücretli, maaşlı	13,64	6,05	-10,96	13,67	-0,80
Yevmiyeli	45,01	26,86	-7,11	13,67	-0,52
İşveren	8,99	2,33	-17,54	13,67	-1,28
Kendi hesabına	29,91	22,49	-4,0	13,67	-0,29
Ücretsiz aile işçisi	35,33	29,58	-2,51	13,67	-0,18

2002–2009 döneminde kişi başına GSYH’deki %1’lik bir artış, ücretli-maaşlı çalışan yoksulların oranını %0,80, yevmiyeli çalışan yoksulların oranını %0,52, işveren pozisyonunda çalışan yoksulların oranını ise %1,28 oranında azaltmıştır. Yoksulluk oranlarındaki bu azalma kendi hesabına çalışan yoksullarda %0,29, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan yoksullarda ise %0,18 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre büyümenin yoksulluğu azaltmada en fazla etkisi işveren kesiminde, en az etkisi ücretsiz aile işçileri ve kendi hesabına çalışanlar arasında yaşanmıştır.

Ülkemizde ücretsiz aile işçiliği en çok tarım ve inşaat sektörlerinde yaşanmaktadır. Bu grupta çalışan insanların sosyal güvenlik sistemine dahil olamamaları, yaptıkları işlerin uzun süreli olmaması ve işsiz kalma risklerinin yüksekliği, bu kesimdeki yoksulluğun azaltılmasında büyümeden beklenen etkinin yaratılmasını engellemektedir. Ayrıca kendi hesabına çalışmakta olan ve müteşebbis kategorisinde yer alan fertlerdeki elastikiyet değerinin -0,29 ile ikinci en düşük elastikiyet verisi olması ilginçtir ve ayrıca araştırılması gereken bir konudur.

Ekonomi literatüründeki çalışmalar, büyüme, istihdam ve yoksulluk ilişkisinin açıklanmasında ekonominin genelindeki büyümenin yanı sıra sektörel büyüme ve istihdam ilişkilerinin de incelenmesinin önemine dikkat çekmektedir. Ülkemizde tarım sektörünün GSYH'deki payı sürekli olarak azalırken sanayi ve hizmet sektörlerinin payı artmaktadır. 2002 yılından 2009 yılına kadarki süreçte hizmet ve sanayi sektörlerindeki istihdamın payı artmış, tarımın payı ise yaklaşık %10 azalmıştır.

Sektörlerdeki ana faaliyet kollarının istihdam yaratma potansiyelini göstermesi açısından önemli olan istihdam esnekliklerini 2001 yılının birinci çeyreği ile 2007 yılının üçüncü çeyreği arasında hesaplamış olan Taymaz, istihdam esnekliğinin en yüksek olduğu sektörün 0,979'luk değerle eğitim, sağlık ve kamu hizmetlerini içeren diğer hizmetler sektörü olduğu, 0,074 değeri ile tarım ve balıkçılık sektörlerinin istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir istihdam esnekliğine sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır (Taymaz, 2010). Bunun sonucunda tarım sektöründeki daralma bir yandan işsizliği artırıp gelir dağılımını bozucu etki yaparken diğer yandan kırsaldan kente göçü hızlandırarak kırsal ve kentsel yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. Yoksulluk, büyük çoğunluğu topraksız köylüler ve küçük tarımsal işletmelerden oluşan kısıl kesimi daha fazla etkilemektedir.

Tablo 14. Hanehalkı Fertlerinin Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluğun Büyüme Elastikiyeti

Sektör	Yoksulluk (Gıda+Gıda Dışı) (%)			Kişi Başına GSYH Ortalama Yıllık % Değişim	Elastikiyet
	2002	2009	Ortalama Yıllık % Değişim		
<i>Tarım</i>	36,42	33,01	-1,39	13,67	-0,10
<i>Sanayi</i>	20,99	9,63	-10,53	13,67	-0,77
<i>Hizmet</i>	25,82	7,16	-16,74	13,67	-1,22

Hanehalkı fertlerinin çalıştığı sektörler göre yoksulluğun büyüme elastikiyeti değerlerini veren Tablo 14'e bakıldığında yukarıdaki gelişmelere paralel bir sonuca ulaşıldığı görülmektedir. Kişi başına GSYH'deki %1'bir artış, hizmet sektöründe çalışan yoksulların oranını %1,22 azaltırken, bu azalma sanayi sektöründe çalışan yoksullar için %0,77 düzeyinde hesaplanmıştır. Tarım sektöründe çalışan yoksullar için bulunan elastikiyet değerinin -0,10 gibi çok düşük bir seviyede kalması, incelenen dönemde büyümenin yoksulluk üzerindeki olumlu etkisinin tarım sektöründe çalışan yoksullara yansımadığını veya çok sınırlı derecede yansıdığını göstermektedir.

5.SONUÇ

İnsanlık tarihi ile eşdeğer bir geçmişe sahip olan yoksulluk sorunu her zaman uluslararası gündemi meşgul etmiş, bu sorunun çözümüne yönelik gerçekleştirilen çalışmalar ise son yıllarda daha sık gündeme gelmeye başlamıştır. Orta ve uzun vadede erişilecek hızlı ekonomik büyüme ile tüm toplumun ortalama gelirinde bir artış yaşanacağı, buna bağlı olarak da yoksulluk oranlarının azalacağı görüşü yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle ülkemizdeki ekonomik büyümenin yoksulluk oranları üzerindeki etkisini *yoksulluğun büyüme elastikiyeti* kapsamında araştıran bu çalışmada elastikiyet değerleri farklı yoksulluk sınırı yöntemleri ile yoksulların sosyo-ekonomik tanımlamaları ayırımında tahmin edilmiştir. Elastikiyet değerlerinin hesaplanmasında yoksulluk oranındaki ortalama yıllık yüzde değişimin kişi başına GSYH'deki ortalama yıllık yüzde değişimine oranlanmasıyla elde edilen direkt tahmin yöntemi kullanılmıştır. Yoksulluk oranları ve kişi başına GSYH değerleri, Türkiye İstatistik Kurumu verilerinden alınmıştır. Çalışma dönemi olarak yoksulluk sınırı yöntemlerine göre 2002–2009 ve 2002–2012 yılları arası seçilmiştir.

Çalışma sonucunda kişi başına GSYH'deki %1'lik artışın harcama esaslı görel yoksulluk dışında tüm yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksulluk oranlarını azalttığı, yoksulluğun büyüme elastikiyetinin yoksulluk sınırı yöntemlerine göre oldukça farklılık gösterdiği ve yoksulluk sınırı daha yüksek harcama veya gelir düzeyini ifade ettiğinde elastikiyet değerinin ise azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre eşdeğer fert başına günlük tüketim harcaması 2,15 doların altında kalan yoksullar, kişi başına GSYH'deki %1'lik artışa karşılık yoksulluk oranındaki %2,97'lik azalmayla en yüksek elastikiyet değerine sahip yoksul grubu olarak tahmin edilmiştir. Bu değer, gelişmekte olan ülkeler için daha önce yapılmış çalışmalarda elde edilen elastikiyet değerlerinden daha yüksek olup Türkiye bu anlamda benzer ülkelerden daha başarılı bir performans göstermiştir.

Yoksulların sosyo-ekonomik tanımlamalarına göre en yüksek elastikiyet değerine sahip olan yoksul grubu, -1,28'lik elastikiyet değeri ile işveren olarak çalışan yoksullar olarak hesaplanmıştır. Bunu sırasıyla -1,22'lik elastikiyet değeri ile hizmet sektöründe çalışan yoksullar, -0,78'lik elastikiyet değeri ile yüksekokul-fakülte ve üstü mezunu olan yoksullar, -0,55'lik elastikiyet değeri ile 3–4 kişilik hane halkı büyüklüğüne sahip olan yoksullar ve -0,45'lik elastikiyet değeri ile erkek yoksullar takip etmektedir. Kişi başına GSYH'deki %1'lik artış sonucunda yoksulluk oranlarında en az azalmayı yaşayan, diğer bir ifadeyle elastikiyet değeri en düşük olan yoksul grupları ise tarım sektöründe çalışan yoksullar (-0,10), 7 ve daha fazla fertten oluşan hane halkı büyüklüğüne sahip olan yoksullar (-0,17), ücretsiz aile işçisi olarak çalışan yoksullar (-0,18), okuryazar olmayan veya bir okulu bitirmemiş olan yoksullar (-0,22) ve kadın yoksullar (-0,36) olarak tahmin edilmiştir.

SOLMAZ

Dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi ülkemizde de kırsal bölgelerdeki yoksulluk oranı kentsel bölgelerdeki yoksulluk oranından daha yüksektir. Bu nedenle tüm yoksulluk sınırı yöntemlerine göre kırsal bölgeler için bulunan yoksulluğun büyüme elastikiyeti değerleri, kentsel bölgelerden daha düşük çıkmıştır. Bununla birlikte asıl ilginç olan, incelenen dönemde kişi başına GSYH'deki %1'lik bir artış, kırsal bölgelerde gıda ve gıda dışı ihtiyaçları dikkate alan yoksulluk sınırına ve harcama esaslı göreceli yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranlarını azaltmamış, beklenenin aksine sırasıyla %0,12 ve %0,59 oranlarında artırmıştır. Bu durum gelir dağılımı eşitsizlik ölçütü Gini Katsayısının Türkiye'de son yıllarda giderek azalarak daha eşitlikçi bir gelir dağılımına işaret etmesine rağmen kırsal bölgelerde yaşayan yoksulların bundan yeterince yararlanmadığını, hatta aradaki farkın kırsal yoksulların aleyhine daha da açıldığını göstermektedir. Büyümenin olumlu etkilerinden daha az yararlanarak yoksulluk oranlarındaki azalmayı daha düşük oranda yaşayan ücretsiz aile işçilerinin, kalabalık hanelerin ve eğitim düzeyi yetersiz fertlerin yoğun olarak kırsal bölgelerde yaşadığı da göz önüne alındığında, kırsal yoksulluğun azaltılmasının önemi daha da artmaktadır. Bu nedenle devletin vergi, sosyal güvenlik, sosyal yardım, sağlık ve eğitim politikaları gibi araçlarla yoksullukla doğrudan mücadele yöntemlerini benimsemesi ve kullanması, kırsal bölgelerdeki yoksulluğun azaltılmasında başarı şansını artıracaktır.

6.KAYNAKÇA

- ADAMS, R. H. (2002), "Economic Growth, Inequality and Poverty: Findings From a New Data Set", World Bank Policy Research Working Paper 2972, February.
- ADAMS, R. H., Page, J. (2003), "Poverty, Inequality and Growth In Selected Middle East and North Africa Countries: 1980-2000", World Development, 31(12): 2027-2048.
- ADAMS, R. H. (2004), "Economic Growth, Inequality and Poverty: Estimating The Growth Elasticity of Poverty", World Development, 32 (12): 1989-2014.
- ADELMAN, I., MORRIS, C. T. (1973), "Economic Growth and Social Equity In Developing Countries", Stanford University Press, Stanford.
- AGRAWAL, P. (2008), "Economic Growth and Poverty Reduction: Evidence From Kazakhstan", Asian Development Review, 24 (2): 90-115.
- AZAM, G., REDMON, A. (2003), "Revisiting The Relationship Between Growth and Poverty", Review of Black Political Economy, 22 (1): 5-18.
- BAULCH, B. (1996), "The New Poverty Agenda: A Disputed Concensus", IDS Bulletin, 27 (1): 1-10.
- BAŞBAKANLIK KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, (2008), "Kadın ve Yoksulluk", Politika Dökümanı, Eylül, Ankara.
- BHALLA, S. (2002), "Imagine There's No Country: Poverty, Inequality and Growth In Era of Globalization", Washington DC: Institute For International Economics, September.
- BOURGIION, F. (2003), "The Growth Elasticity of Poverty Reduction: Explaining Heterogeneity Across Countries and Time Periods"http://siteresources.worldbank.org/INTPGI/Resources/342674-1206111890151/13565_32322_growth_elasticity.pdf, 02.06.2014.
- BRUNO, M., RAVALLION, M., SQUIRE, L. (1996), "Equity and Growth In Developing Countries: Old and New Perspectives On The Policy Issues", Policy Research Working Paper, No: 1563, World Bank, January.
- CARDOSO, E., HELWEGE, A. (1992), "Below The Line-Poverty In Latin America", World Development, 20 (1): 19-37.
- CLARKE, G., XU, L. C., ZOU, H (2003) "Finance and Income Inequality: Test of Alternative Theories". World Bank Policy Research Working Paper 2984, March.
- CHEN, B. (2003), "An Inverted-U Relationship Between Inequality and Long Run Growth", Economic Letters, 78: 205-212.
- CHENERY, H., AHLUWALIA, M., BELL, C. L. G., DULAY, J., JOLLY, R. (1974), "Redistribution With Growth", Oxford University Press, New York.
- CHENG, C. (2006), "A New Perspective On Economic Development and Income Inequality", Economic Papers, 25 (2): 125-130.
- COLLIER, P., DOLLAR, D. (2001), "Can The World Cut Poverty In Half? How Policy Reform and Effective Aid Can Meet International Development Goals", World Development, 29 (11): 1787-1802.
- COLLIER, P., DOLLAR, D. (2002), "Aid Allocation and Poverty Reduction", European Economic Review, 46 (8): 1475-1500.

- DEININGER, K., SQUIRE, L. (1996), "A New Data Set Measuring Income Inequality", *World Bank Economic Review*, 10 (3): 565-591.
- DEUTSCH, J., SILBER, J. (2004), "Measuring The Impact of Various Income Source On The Link Between Inequality and Development: Implications For The Kuznets Curve", *Review of Development Economics*, 8 (1): 110-127.
- DOLLAR, D., KRAAY, A. (2002), "Growth is Good For The Poor", *Journal of Economic Growth*, 7 (3): 195-225.
- DPT (2007), "Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu", T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın No: DPT 2472-ÖİK: 691, Ankara.
- DRAKAKIS-SMITH, D. (1996), "Third-World Cities-Sustainable Urban Development, Population, Labor and Poverty", *Urban Studies*, 33 (4-5): 673-699.
- FERREIRA, F. H. G., RAVALLION, M. (2008), "Global Poverty and Inequality: A Review of the Evidence", Policy Research Working Paper Series, No: 4623, World Bank, May.
- GALLET, C. A., GALLET, R. M. (2004), "U. S. Growth and Income Inequality: Evidence of Racial Differences", *The Social Science Journal*, 41 (1): 43-51.
- GÜNDOĞAN, N. (2008), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", *Anadolu Üniversitesi İİBF, Ocak-Şubat, Ankara Sanayi Odası Yayınları*.
- KAKWANI, N. (1993), "Poverty and Economic Growth With Application Cote D'ivoire", *Review of Income and Wealth*, 39 (2): 121-139.
- KAKWANI, N., PERNIA, E. M. (2000), "What Is The Pro-Poor Growth?", *Asian Development Review*, 18 (1): 1-16.
- KALWIJ, A., VERSCHOOR, A. (2007), "Not by Growth Alone: The Role of The Distribution of Income In Regional Diversity In Poverty Reduction", *European Economic Review*, 51 (4): 805-829.
- KRONGKAEW, M., KAKWANI, N. (2003), "The Growth-Equity Trade-Off In Modern Economic Development: The Case of Thailand", *Journal of Asian Economics*, 14 (5): 735-757.
- KRONGKAEW, M., CHAMNIVICKORN, S., NITITHANPRAPAS, I. (2006), "Economic Growth, Employment and Poverty Reduction Linkages: The Case of Thailand", *Issues In Employment and Poverty, Discussion Paper No: 20, International Labour Organization (ILO), Geneva*.
- KUŞTEPELİ, Y. (2006), "Income Inequality, Growth and The Enlargement of The European Union", *Emerging Markets Finance and Trade*, 42 (6): 77-88.
- KUZNETS, S. (1955), "Economic Growth and Income Inequality", *The American Economic Review*, 45 (1): 1-28.
- LENAGALA, C., RAM, R. (2010), "Growth Elasticity of Poverty: Estimates From New Data", *International Journal of Social Economics*, 27 (12): 923-932.
- LIST, J. A., GALLET, C. A. (1999), "The Cuznets Curve: What Happens After The Inverted-U?", *Review of Development Economics*, 3 (2): 200-206.
- ÖNDER, İ. (2004), "Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", *Toplum ve Hekim*, 19 (1): 19-22.
- PERRY, G. E., ARIAS, O. S., LOPEZ, J. H., MALONEY, W. F., SERVEN, L. (2006), "Poverty Reduction and Growth: Virtuous and Vicious Circles", *The World Bank, Washinton D.C.*
- PISSRIDES, C. A. (1991), "Macroeconomic Adjustment and Poverty In Selected Industrial Countries", *The World Bank Economic Review*, 5 (2) :207-229.
- PUYANA, A. (2011), "Economic Growth, Employment and Poverty Reduction: A Comperetive Analysis of Chile and Mexico", *Employment Working Paper No: 78, International Labour Organization (ILO), January, Geneva*.
- RAM, R. (2006), "Growth Elasticity of Poverty: Alternative Estimates and A Note of Caution", *KYKLOS*, 59 (4): 601-610.
- RAM, R. (2011), "Growth Elasticity of Poverty: Direct Estimates From Recent Data", *Applied Economics*, 43 (19): 2433-2440.

SOLMAZ

RAVALLION, M., CHEN, S. (1997), "What Can New Survey Data Tell Us About Recent Changes In Distribution and Poverty?", The World Bank Economic Review, 11 (2): 357-382.

RAVALLION, M. (2001), "Growth, Inequality and Poverty: Looking Beyond Averages", World Development, 29 (11): 1803-1815.

RAVALLION, M. (2004), "Pro-Poor Growth: A Primer", World Bank Policy Research Working Paper 3242, March.

ŞENSES, F. (2003), "Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk", İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.

TAYMAZ, E. (2010), "Büyüme, İstihdam, Vasıflar ve Kadın İşgücü", DPT ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Çalışma Raporu, Sayı: 6.

TOKATLIOĞLU, İ., Atan, M. (2007), "Türkiye'de Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeyi ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: Kuznets Eğrisi Geçerli mi?", Ekonomik Yaklaşım, 18 (65): 25-58.

UN (2010), "The Millenium Development Goals Report 2010", United Nations, New York.

UNDP (2003), "Human Development Report 2003", United Nations Development Programme, Oxford University Press, New York.

WORLD BANK (2001), "World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty", Oxford University Press, New York.

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPGI/0,,contentMDK:21932026~menuPK:5461555~pagePK:210058~piPK:210062~theSitePK:342771,00.html>, 07.04.2014.

www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, 11.04.2014

www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1045, 11.04.2014